

د ترکيې وسله وال پوځ اردوگان ته تسليم شو

شپيگل انلاين وېبپاڼه، ليکوال: يورگن گوټشلبين

د پوځ جگپوړو مشرانو استعفاوې په ترکيه کې د پوځ نږدې سل کلني واکمني پای د وسله وال پوځ د لوی درستيز د استعفي سره رامنځته شوه. د ترکي جنرالانو واک او ځواک مات شو، ستر گټونکي د ترکيې صدراعظم رجب طيب اردوگان دی، دی اوس مهال په خپل سياسي واک کې خښت ډير ځواکمن شوي دي.

استامبول؛ د حکومت مشر دغه خبر په ډير ه ارامه او پټه خوله واخيست، صدر اعظم رجب طيب د لوی درستيز اشپگ کوشنير د گواښ په ځواب کې چې «مور غواړو استعفاوې وکړو» وويل، «تاسو پوهيږي چې څه وکړي». د ترکيې کين اړخي ليبرال ورځپاڼه ليکي، د جمعي په ماښام دغو دوو جملو د ترکيې پوځ د مشر توب په پای باندې مهر ولگاوه. دا يوه تاريخي پېښه د ترکيې په تاريخ کې ده.

لوی درستيز کوشنير په دې اند وو، اردوگان به د ډليزو استعفاوې په گواښولو سره ترستر سياسي فشار لاندې راولي او دا يو ناسم زيگنال وو. صدراعظم له هغې منل څخه کار واخيست چې وايي «مسافر په تگ کې بايد ونه درول شي» او خپل لوی درستيز يې په ډير جرأت سره تللو ته پريښود. د پوځ نور قوماندانان هم مجبور شول چې خپل گواښ عملي کړي.

يوځي د ژندارم ځواکونو مشر قوماندان **نجدد اوزيل** په خپله دنده پاتې شو، دی له همدې امله سمدستي د ټولو وسله وال ځواکونو مشر په نامه ونازول شو او د شنبې په ورځ د ترکيې د لوی درستيز په دنده وگمارل شو. د ترکيې پوځ په تاريخ کې په دا ډول د وسله وال پوځ جگپوړو او سترو قوماندانانو استعفاوې او د نويو څيرو رامنځته کيدل، دواړه دا ښيي چې په ترکيه کې يو پير يا دور پای ته ورسيدو.

طيب اردوگان وکولی شول ترکيې پوځ ته ملا ورماته کړي. وسله وال پوځ واکمن حکومت کونکي عدالت او پرمختيا گوندا ک. پ ته تسليم شو. د جمعي له ماښام څخه په ترکيه کې پوځ هغسي نه دی، لکه څنگه چې پوځ په نږدې سلو کالونو کې وو.

که سړي په دې خبره ځان پوهول غواړي چې څنگه پوځ دومره ډير ځواک ترلاسه کړي وو، بايد تاريخ ولولي. د ترکيې د خپلواکي جگړه بيا په لومړۍ نړيوالې جگړه کې گډون او بايلل.

په ۱۹۲۳ کال کې د جمهوريت بنسټ ايښودل، له همدې مهاله پوځ د ترکيې په تاريخ کې يومرکزي مهمه رول لوبولي دی. مصطفی کمال ورسته د تورکانو پلار د ترکيې جمهوريت بنسټ ايښودونکي يوستر جنرال وو. د هغه ځای ناستي يو پخواني مشر افسر وو.

په ۱۹۴۹ کال کې د ترکيه هيواد د ترکيې پوځ په هڅه د ناتو تړون غړي هيواد شو، له همدې سره د ترکيه هيواد د پخواني شوروي اتحاد په وړاندې د شمالي اتلانتيک د پوځي تړون لويديځه توره بلل کيده. په ورستيو ډيرشو کلونو کې تر ۱۹۸۹ کاله د ترکيې وسله وال پوځ وکولی شول د سارجنگ په دور کې د امريکې او ناتو په څنگ کې ودریږي.

په ډيرشو کلونو کې درې کودتاوې

هيواد ته د سياسي مفکورو سپکولريزم په مذهب نه ولاړ، اسلامي او کمونيستي ضد ونقيص مفکورو څخه گوښ پيښ نه شي او په ترکيه کې د سياسي مفکورو ترمنځه بوسم تعدل وساتل شي. د ترکيې پوځ مجبور شوي درې ځله د منتخب حکومتونو په وړاندې په ۱۹۶۱، ۱۹۷۱، ۱۹۸۰ کالونو کودتاوې وکړي.

د سارجنگ په دوران کې د پوځ دوکتورين د ولسواکي له اصولو څخه ډير مهم وو، امريکا او د ناتو ټول غړي هيوادونه د ترکيې پوځ سره په دغه خبره کې جوړ جاري شوي وه.

د ورستي پيړۍ د اتيايمو کالونو په منځ کې د ازاد بازار پلوي ښاغلي تورگوت اوزيل د حکومت په مهال د واک اړيکې او د واک اېنډول د ملکي حکومت او د وسله وال پوځ سر مشرانو سره ورو ورو ټکنې شوي.

په ۱۹۹۰ کال کې په لومړۍ ځل لوی درستيز د لومړۍ وزير سره د گډ کار نه کولو په وجه استعفا ورکړه. لومړۍ وزير اوزيل غوښتل د ترکيې پوځ د خليج په لومړي جگړه کې د عراق شمال ته ورننوځي، د پوځ سرتيرو يې مخالف وو.

دېانو شميره: له ۱ تر ۲

په ۱۹۹۷ کال کې پوځ په ورسټي ځل حکومت استعفا ته مجبور کړو. د پوځ د فشار له امله بنسټپال مسلمان صدراعظم نجم الدين اربکان د يو کال دندې څخه ورسته استعفا ته مجبور کړل شو. د نويمو کالونو په منځ کې دا ثابته شوه چې د دوو ډلو ترمنځه برخليک ټاکونکي مبارزه روانه ده، له يوې خوا پوځ او د هغوي دوديزه جمهوري غوښتونکي پلويان له بلې خوا زاړه پال ترکي اسلامي غورځنگ سره مخامخ وو. په ۲۰۰۲ کال کې د عدالت او پرمختيا گوند ا.ک. پ د ټاکنو گټلو سره يو نوي مدرن اسلام پال گوند د اردوگان او عبدالله تر مشري لاندې را منځ ته شو.

جنرالان د ځواک ازملو څخه په ويره کې شول د ۲۰۰۳ کال څخه له کله نه چې اردوگان په واک دی، پوځ ډيره هڅه وکړه، دی له دندې گوښه کړي او يا د ده واک لر څه را لنډ کړي. په دې برخه کې جنرالانو له ډيرې سخته ماتې سره مخامخ شول. که څه هم ټول جزيات لا تر اوسه سم جوت نه دي. پوځيانو د کودتا ډير پلانونه جوړ کړي او د پوځ په منځ کې د مختلفو نظرياتو له امله ټول پلانونه او به شوي دي.

په دغو سياسي حالاتو کې شخصاً اردوگان ډير ستر سياسي جرأت له ځانه بنودلي دي. له ده سره وخت هم مل وو. د سرې جگړې د پای څخه راوسته په پنځلسو کالونو کې ناټو او امريکي په ترکيه کې د کومې پوځي کودتا ملاتړ هم نه دی کړي. د ترکيه اقتصاد په نړيواله کچه او نړيوال بازار کې ځښته ډيره ښه وده کړي. يوه پوځي کودتا به دا ټولې لاسته راوړنې له منځه يوسي. د پوځ لوی درستييز والانو ټول په دغه خبره پوهيږي. له همدې امله دوی د گواښونو او گوټ ځنډني څخه ورسته بل کوم گام نشو اخيستلي.

په ۲۰۰۷ کال کې اردوگان د دوهم ځل لپاره ټاکنې وگټلې او يوه بله ضربه يې پوځ ته ورکړه. ده مخکې له مخکې ځانگړي څارنوالان، ځانگړي محاکم او د پوليسو ځانگړي ځواکونو چمتو کولو سره په سلگونو پوځيان، اداري مامورين سوداگر او اکاډميک کسان يې بنديان کړل.

د دوی په منځ کې ډير شمير فعال کودتاجيان هم ونيول شول. د نيولو لري ترننه روانه ده. همدا اوس ۲۵۰ جنرالان، اميرالبحران او ډير شمير لور رتبه افسران په زندانو کې ناست دي. دا افسران د ترکيې د ټولو افسرانو څلورمه برخه جوړوي.

د جمعي ورځ په کهيځ يوي ځانگړی محکمې د نورو جنرالانو د نيولو امر ورکړو، کله چې دوی د حکومت ضد يوه ويب پاڼه پرانيسته ده.

اردوگان د خپل واک لوړي کچې ته رسېدلي دي په ۲۰۱۰ کال کې لوی درستييز اشیک کوشنير او د هغه څخه مخکې لوی درستييز هلکر بسبوک ډيره هڅه وکړه چې خپل افسران د پوليسو له نيولو او د ځواکمن ځانگړی څارنوال ذکرېا اوڅ څخه وساتي. ورسټي کرکيچ د دوه څلوويشتو جنرالانو پوښتنې او برخليک په اړه وو، چې دوی په توقيف کې ناست دي. د ځينو جنرالانو په وړاندې هيڅ ډول قضايي دعوا شتون نه لري.

هر کال د اوگوست په مياشت کې د ترکيې پوځ په کلنی ناسته کې ترفيعات او ټاکنې تر سره کيږي. پوځ خپل افسرانو ته که هغه په توقيف کې هم ناست وه د ترفيع غوښتنه کوله، حکومت بندي افسران يې تقاعد ته سوقول او اردوگان د کوشنير وړانديز چې ده غوښتل د لوی درستييز مرستيال او د ژندارم ځواکونو مشر نوی و ټاکل شي رد کړو.

کوشنير د خپلې استعفا په اړه وينا کې د يو شمېر پوځي افسرانو د بندي کيدو باندې اعتراض وکړ او پر حکومت تور ولکاوه چې افسرانو په زندان کې په ډير ناوړو شرايطو کې ژوند کوي او تل پر وسله وال ځواکونو باندې د حکومت له خوا تيري کيږي. دی د دې امله استعفا ورکوي چې مسوولو کسانو او دی د خپلو پوځيانو د حقونو څخه ساتنه نه شي کولی.

رجب طيب اردوگان شپږ اونې مخکې د دريم ځل لپاره ټولټاکنې وگټلې او د تل لپاره د گواښمن پوځي د مشرانو څخه خلاص شو. دی اوس د واک او ځواک په جگه څوکه کې ولاړ دی. د ده سياسي سيالان، مخالفين او کمزوري اپوزيشن او ډليزه رسنۍ د شديدو مقرراتو له خوا تر کنټرول لاندې راوستل شوي دي. په ترکيه کې د سياست ستره توره د پوځ په وړاندې ويستل شوه. دا به وخت ثابته کړي چې ولسواکي ته نوره گټه رسولي شي او کنه.

پای